

ПРАВО

Теорія та історія держави і права

УДК 340 (477)

Денис Яковлев *

ВИБІР КИЇВСЬКОГО КНЯЗЯ: СПАДОК, ВИПАДОК, ДОЛЯ?

У статті зроблено спробу осмислити ситуацію вибору – повсякденного та «Великого», політичного та індивідуального, фатального, раціонального та випадкового. В якості прикладу «Великого» вибору обрано легендарну подію – Хрещення Русі київським князем Володимиром. Питання, на яке автор шукає відповідь, полягає не лише у тому, які фактори переважають у виборі, який ми називаємо «Великим»: випадкові обставини, історичний спадок (та відповідна «політика пам'яті») або Фатум? Вибір, як будь-який виклик, потребує адекватної відповіді. Тому, представляючи контури вибору Великого князя, читачу пропонується моделювати ту ситуацію вибору, у якій опинився Київ у сучасних політичних умовах.

Ключові слова: ситуація вибору, політичний вибір, раціональний вибір, «Великий» вибір, парадокс Кондорсе, теорема К. Ероу.

Яковлев Д. В. Выбор Киевского князя: наследие, случай, судьба?

В статье предпринята попытка осмыслить ситуацию выбора – ежедневного и «Великого», политического и индивидуального, фатального, рационального и случайного. В качестве примера «Великого» выбора выбрано легендарное событие – Крещение Руси князем Владимиром. Вопрос, на который ищет ответ автор, состоит не только в том, какие факторы преобладают в выборе, который мы называем «Великим»: случайные обстоятельства, историческое наследие (и соответствующая «политика памяти») или Фатум? Выбор, как любой вызов, требует адекватного ответа. Поэтому, представляя контуры выбора Великого князя, читателю предлагается моделировать ту ситуацию выбора, в которой оказался Киев в современных политических условиях.

Ключевые слова: ситуация выбора, политический выбор, рациональный выбор, «Великий» выбор, парадокс Кондорсе, теорема К. Эроу.

Yakovlev D. V. Choice of the prince of Kiev: legacy, case, fate?

The article attempts to understand the situation of choice – daily and «Great», political and personal, fatal, rational and accidental choice. As an example of the «Great» choice the legendary event – the Christening of Rus by Prince Vladimir – was selected. The question on which the author seeks the answer, is not only what factors prevail in the choice, which we call «Great»: accidental circumstances, historical legacy (and the corresponding «politics of memory») or Fate? The choice, as any challenge requires an adequate response. Therefore, representing the selection contours of the Grand Prince, the reader is invited to model the situation of choice, in which Kiev turned out in the current political environment.

Keywords: situation of choice, political choice, rational choice, «Great» choice, Condorse paradox, K. Errow theorem.

1. Вступ. Ситуація вибору

Одним із визначальних для України – справді Великим – став вибір князя Володимира прийняти релігію Візантії, відомий як «Хрещення Русі». Цей вибір, як і полеміка, що його супроводжувала між представниками мусульман, юдеїв, християн Риму та Візантії, оповитий легендами. Очевидно, що Володимир справді опинився у ситуації вибору, яка включала проблему (необхідність заміни язичницького політеїзму), наявність альтернатив (юдаїзм, іслам, християнство), а головне – усвідомлення Володимиром ситуації вибору та здійснення ним відповідних кроків щодо обрання однієї з альтернатив.

Звернення до теми «сивої давнини» приховує низку проблем для дослідника політики. Найтипівіші з них: «...хто його знає, як там насправді було?», «...історію пишуть переможці», «Це лише версії...». Але у даному випадку прошу Музу історії Кліо надмірно не турбуватись. Темою даною розвідки є не стільки сама історична подія – Хрещення Русі-України, скільки спроба розглянути ситуацію Вибору із залученням, в якості прикладу, легендарної події – Великого вибору князя Володимира.

Водночас, співвідношення «минулого» і «сучасності» відкриває нові можливості не лише для утворення чергових «утопій» чи «футурологій», а й для адекватного раціонального розуміння майбутнього. Погодимось із Дм. Фурманом: «Минуле дійсно «живе» з нами, наше життя, наші почуття і думки в чималій мірі визначені подіями не тільки нещодавніми, але й тисячолітньої давності. І тут діє одне «правило». Чим менше ми знаємо про цей вплив минулого, чим менше визнаємо цей вплив, тим більше на ділі ми від нього залежимо, тим більше сліпо ми рухаємося по накатаній дорозі. І, навпаки, чим більше ми розуміємо свою залежність від минулого, чим краще ми бачимо, яка дорога – накатана, тим більше ми – господарі своєї долі, впевнено дивимось в майбутнє» [6].

Вибір Володимира є «взірцевим» з точки зору політичного аналізу. Він мав такі складові, якот: ситуація вибору, наявність альтернатив та «диктатора, що вирішує» (за К. Ероу), поєднання егоїстичних та політичних мотивів, воля до вибору. Щодо волі київського князя, то коли остаточне рішення було прийнято, Володимир захопив візантійську колонію Херсонесу (Корсунь) та силою зброї примусив Візантію укласти угоду.

А почнемо із зовсім недалекого минулого. У 1988 році святкування 1000-річчя Хрещення Русі стало важливою культурною та соціальною подією. Але на перше місце вийшла політична знаковість – Радянський Союз на чолі з М. Горбачовим, відмічаючи вибір князем Володимиром релігії у 988 році, демонстрував відмову від тоталітарної спадщини і відданість «ідеалам *перестройки*»: відкритості, політичним свободам, *гласності*. Щоправда, комуністичні ідеологи у 1988 році ще намагались «вмонтувати» вибір Київського князя у зрозумілий для мешканців 1/6 частини суходолу контекст «*нерушимой дружбы семьи советских народов*», але сама подія стала важливою ознакою змін та переконливим свідченням кризи проекту «*радянської людини*» та тліну радянської політичної й ідеологічної «матриці».

Урочисті заходи 1988 року також продемонстрували, що рішення Володимира стало справді Великим вибором, яке протягом століть впливало на долю України. І продовжує впливати. У 2015 році виповнюється 1000 років з дня упокоєння Великого князя. Володимир став не лише творцем «середньовічної європейської держави Русі-України» [5], його вибір визначив відносини між людиною, церквою та державою у Східній Європі, вплинув на історію та культуру, політику та право Європейської цивілізації.

II. Вибір: теоретичні рамки дослідження

Конструювання та деконструкція простору вибору (як повсякденного так і «Великого») – це й інтелектуальна гра, яка визначає напрямки розвитку, межі індивідуальних та колективних дій. Крізь призму того чи іншого вибору можна побачити спільну «картину світу», характерну для усього суспільства у відповідному часі та просторі.

Кондорсе називає чотири причини хибного вибору: інтерес, підкуп, пристрасті та хибні думки [3, с. 5]. Це екстраполюється на ситуацію будь-якого вибору: від повсякденного «рутинного» вибору товарів чи послуг до «Великого» вибору, який визначає долі мільйонів людей протягом століть.

Можна стверджувати великий ступінь адекватності застосування поняття «ситуації вибору» щодо аналізу вибору в сучасному українському суспільстві в умовах збройного конфлікту на Сході, кризових явищ в економіці, нестабільної політичної ситуації, неефективних державних інститутів. Політичний вибір, під впливом процесів медіатизації та глобалізації, демократизації та раціоналізації створює умови й формує нові альтернативи, а отже – продукує нові політичні ситуації пострадянського періоду: від «медіа шоу» та театралізації політики з розігруванням смислу, або владної цензури та пропаганди до спроб комунікативної дії (Ю. Габермас), спрямованої на досягнення компромісу та порозуміння за допомогою раціональних дебатів, що ґрунтуються на етиці. Головне те, що індивідуальний вибір актора у символічному просторі посткомунізму,

через неусталені правила визначає «реальний» на даний час стан справ, правил та інституцій, які формуються у процесі інтерпретації та реінтерпретації дій політичних акторів.

У науковому дискурсі сформовано два основних підходи до феномену вибору: екзистенціальний та маркетинговий. Перший має відношення до філософської традиції екзистенціалізму та пов'язує вибір із свободою (свобода вибору), відповідальністю (відповідальність за вибір), стражданням та страхом. Ситуація «Великого вибору» – це час найвищого напруження духовних та фізичних сил індивіда, яка трапляється декілька разів за життя (або і не виникає взагалі), має принциповий моральний характер, означає «або – або». Другий підхід, навпаки наголошує на «повсякденності» та тривіальності феномену вибору, який пов'язується, передусім із задоволенням потреб індивіда послугами та продукцією. Вибір тут переміщується у публічну площину, постає як важлива частина публічного управління, прийняття рішень у менеджменті, реалізації політичних інтересів.

Крилатий вислів «жереб кинуто» (*Alea jacta est*) означає розуміння людиною відмінностей та протиріч, які існують у суспільстві, визначення альтернатив та готовність обрати одну з них. Вихід із рутини повсякденності починається із *воли до вибору*, усвідомлення власної відповідальності за подальші події. У цьому сенсі воля до вибору протиставляється ідеології пануючої культури. Протиставлення індивіда та суспільства, раціональної дії та традицій, вибору та рутинного життя – це ознака періоду глибоких соціальних та політичних трансформацій. У стабільних суспільствах (наприклад, традиційні суспільства із переважно аграрним способом виробництва і відповідним укладом життя) вибір – це виклик традиціям, дія всупереч встановленим нормам, *героїчний акт*.

Навпаки, у добу модерну, коли виникають потоки нових ситуацій та зростає кількість перехресних ліній дій індивідів, практично щодня з'являються взаємодії, в яких дії учасників до цього не були відрегульовані і стандартизовані, а вибір стає звичайним явищем. Люди обирають власну лінію поведінки щодня, якщо не щохвилини. Відбувається «рутинізація» вибору, його технологізація, зведення з акту найвищої інтелектуальної та емоційної напруги до послідовності раціональних кроків: проблемна ситуація – формулювання альтернатив – вибір однієї з них – рішення. Відтепер це не героїчний акт, а частина повсякденного життя індивідів, груп та спільнот. Модернізація утворила світ у якому, здавалось, «Великий вибір» залишився в історії: споживач щодня обирає товари у супермаркеті, глядач обирає телевізійні канали, а бюрократ, хоч і робить щодня вкрай важливий *вибір політики*, але є антиподом політичних лідерів, які вели за собою європейські нації у минулому. З героїчного, драматичного або комедійного акта вибір перетворився на рутинну справу. Теоретики постмодерну стверджують, що «Великий наратив» (Ж.-Ф. Ліотар) надає легітимності конкретним варіантам вибору, утворює альтернативи та пояснює їх; він забезпечує зв'язність опозицій, охоплює різні конфлікти та відмінності, пропонуючи модель, у якій усі опозиції знаходять підґрунтя і набувають свого значення. З цього кута зору, результат вибору передбачений самою системою соціальних координат: вибір не може вийти за межі альтернатив, запропонованих гранд-наративом та закладених у картині світу. Тобто, вибір дійсно є частиною соціальної взаємодії певного історичного періоду, її невід'ємною складовою.

У сучасному дискурсі образ «лицаря на роздоріжжі», що ілюстрував ситуацію вибору у традиційному суспільстві, змінюється моделлю «людини з пультом» (або з іншим гаджетом), яка «перегортає» канали, сайти, комп'ютерні ігри, послуги, товари, партії, лідерів, ідеології. Один із основних викликів – це медіатизація вибору, що несе в собі потенційну загрозу перетворення ситуації вибору на *simulacrum* (П. Козловський, Ж. Дельоз, Ж. Бодріяр). Симулякр, як «копія копії» або відтворення реальності третього порядку, відносно вибору означає повне розмежування ситуації вибору та реальності. Вибір набуває автономного статусу та переноситься у віртуальну площину, яка конструюється медіа. Симулякр вдало «маскує і спотворює» фундаментальну реальність політичного вибору, маскує відсутність «фундаментальної» реальності, взагалі не має стосунку до жодної реальності. І якщо симулякри першого порядку («підробки», «фальш-копії» реальності) та другого порядку (конвеєрні серії, які мають еквівалентну цінність) співвідносяться із соціальною інтеракцією та вибором традиційного та модерного суспільств, то симулякри третього порядку, які прив'язані до мас-медіа та комунікації, утворюють

гіперреальність, що позбавлена будь-якого референта. Вибір стає частиною гіперреальності. Чи це означає неможливість раціонального вибору (як наслідок – популярність гороскопів, екстрасенсів, опертя на «інтуїцію», «знаки» та кидання жеребу) й необхідність відмовитись від тотальностей попередньої доби («соціум», «державна», «ідеологія», «політика», «виробництво», «капіталізм», «соціалізм», «влада», «істина»)?

У представників теорії раціонального вибору є власна відповідь. Вона полягає в ідеї «економічної людини», яка приймаючи політичні рішення (наприклад, обираючи релігію) керується тими ж принципами, що і в крамниці при виборі товару. Теорія раціонального вибору виходить із категорії «індивідуалізму» при аналізі вибору: ключовим актором політичного ринку є індивід – його мотиви, переваги, експектації, орієнтації, цінності, а також трансформація індивідуальних очікувань у колективні дії. Здатність (нездатність) індивідів «переключати» режим вибору при переході з приватного простору у публічний стає основним предметом роздумів. Е. Даунс вважає, що базові мотивації індивіда та його інтереси залишаються незмінними. Зокрема, мова йде про раціоналізм і егоїзм індивіда.

У межах теорії раціонального вибору К. Ероу формулює й відому «теорему неможливості». Відповідно до неї, існує агент, який є центральним у тому сенсі, що, змінивши свій голос, він може перемістити результат вибору з самої нижньої позиції в списку на саму верхню позицію. Суть теореми Ероу полягає в тому, що колективний вибір, який задовольняє цілком розумним вимогам може забезпечити найкращу альтернативу лише в тому випадку, якщо він містить риси примусовості, або диктаторства. При цьому, диктатор визначається як той, чий вибір між парами альтернатив є вирішальним.

«Теорема неможливості» Ероу стала продовженням ідей Кондорсе та Жана Шарля де Борда щодо неможливості універсального способу виявлення колективних переваг. Можна навести багато розумних правил вибору шляхом голосування (правила абсолютної і відносної більшості, правило відсіювання найгірших та ін.). Але їх результати можуть бути прямо протилежними. Вибір переможної альтернативи в кращому випадку є довільним, а в гіршому – визначається махінаціями того, хто задає послідовність. Зокрема, мова йде про пошук «ренти», особистої вигоди тими, хто приймає остаточне рішення.

У ситуації, коли жоден з претендентів не володіє визначальною перевагою, слід ввести ще один (додатковий) критерій вибору. По суті, це вимога здорового глузду і так само чинять індивіди у повсякденному житті: зіткнувшись з вибором між альтернативами, актор шукає такі ознаки кожної з альтернатив, які можна було б залучити в якості додаткових критеріїв оцінки та вибору. Ці додаткові критерії, за Ероу, також є проявом диктатури.

Вибір остаточного переможця в кращому випадку є довільним (якщо послідовність обрана довільним чином), а в гіршому випадку визначається махінаціями того, хто задає послідовність.

У ситуації, коли жоден з претендентів не володіє перевагою, слід ввести ще один критерій вибору. Наприклад, запитати у секретарки, який претендент їй більше подобається. По суті, так чинить будь-яка людина: зіткнувшись з вибором між рівноцінними альтернативами, він приймається за пошуки їх ознак, які можна було б залучити в якості додаткових критеріїв оцінки та вибору. Сучасник маркіза Кондорсе шевальє Жан Шарль де Борда (1733-1799) ще в часи Великої французької революції з'ясував, що ніякого універсального способу виявлення колективних переваг немає і не може бути в принципі. Можна навести безліч розумних правил голосування (правила абсолютної і відносної більшості, правило відсіювання найгірших, правило Борда і т. д.). Але їх результати можуть бути прямо протилежними: переможець по одному з правил може виявитися найгіршим по іншому. «Суть цієї теореми полягає в тому, що будь який колективний вибір, що задовольняє цілком розумним аксіомам, може забезпечити найкращу альтернативу лише в тому випадку, якщо він містить риси примусовості, або диктаторства. Теорема неможливості Ероу дуже гостро поставила питання про природу економічної науки, а разом з нею – й економічної етики. Вона має обмежувальний характер, бо виявляє кордони спроможності економіки». Ероу довів: в принципі неможлива виборча система, в якій не порушувалось б, принаймні, одна з цих умов! Причому, дефекти притаманні не якомусь конкретному механізму виборів, а будь-якому з них. Повертаючись до вибору Володимира, можна провести відповідні аналогії. Він по суті був диктаторським (це обумовлено історично), але, видається, що як

справжній політик, Володимир вдало «маскував» власну ренту. Він відправив посольства в усі країни-претенденти, провів справжні дебати (полеміку) з метою розкрити сутність кожного вчення.

Вибір князя не можна оцінити як раціональний відповідно до сучасних уявлень про наукову раціональність. Натомість він *був цілком раціональним* у системі координат середньовічної держави. Якщо розглядати ситуацію Володимира з такого кута зору, то стає зрозумілим, що вибір – це болісний процес пошуку спільних асоціацій, в якому не останню роль відграє бажання сторін такі асоціації шукати і знаходити.

III. Китайська рулетка князя Володимира

У київському виборі не можна недооцінювати особистісний фактор. Князь, відповідно до термінології К. Ероу, виступив «диктатором» у процесі вибору: від його одноосібного рішення залежало майбутнє Київської Русі. Обираючи одну із чотирьох альтернатив, Великий князь Київський розглядав релігію як частину політичної стратегії. Це був «відважний язичник» та братовбивця, який уклав багато політичних угод та шлюбів.

Слухаючи виступи (полеміку) представників різних релігій, князь та його оточення фактично грали в асоціації (така гра називається «китайська рулетка»). Приймаючи остаточне рішення, Володимир включив вибір релігії у широкий пакет домовленостей. Фактично, він спробував обміняти хрещення Київської Русі за Візантійським обрядом та шлюб з Анною (сестрою імператора) на військову допомогу імператору Василю II.

Норман Дейвіс зазначає, що «Хоча князева бабуся – св. Ольга – була християнкою, онук обдумував різні альтернативи, перше ніж ступив у її слід. Князь вирядив за кордон посланців, які мали доповісти про переваги трьох конкурентних релігій – юдаїзму, ісламу та християнства. Перемогу здобули посланці, що розповіли свої враження про храм Св. Софії в Константинополі... Лише тоді київський князь погодився охреститись. Підданим він звелів вийти на берег Дніпра, де їх теж охрещено *en masse*. Боярських дітей князь повідбирав від батьків і виховував їх у новій вірі. Згодом по країні розійшлися місіонери, які мали поширювати варіант православ'я, що його популяризував у Болгарії св. Климент, крім того, церковнослов'янську літургію, кириличну абетку, а також прищеплювати вірність патріархові Константинопольському. Всюди будували церкви, руйнували поганські капища. На початку XI ст. християнство дійшло до Новгороду, Мінська і Полоцька. Відтоді Русь стала несхитним членом християнського світу» [1, с. 342].

Але не слід сприймати рішення князя як «об'єктивне». Володимир та верхівка Київської Русі не були знаряддям, які виконували чийсь волю. Вони – живі люди, які зробили життєвий вибір. Обрання монотеїстичної релігії стало вибором складного цілого, що ґрунтувалось на неповному знанні цього цілого.

Неможливість вичерпних знань щодо предмету вибору, характерна для будь-якого вибору (повсякденного чи «Великого»), виглядає особливо гротескно у ситуації вибору князя Володимира. Вибір князем релігії для себе і всього свого народу, виявляється, відбувається на підставі таких міркувань, як заборона пити вино і зовнішня краса богослужіння.

Напевно, негативні асоціації викликав виступ мусульман (волжських булгар), у якому йшлося про заборону їсти свинину, пити вино та необхідність робити обрізання. Промова посланців Папи Римського завершилась фразою Володимира «Йдіть звідки прийшли, бо й батьки наші не прийняли цього» («Повість минулих літ»). Юдаїзм Володимир не сприймає тому, що у його представників немає власної землі, а отже – і релігія у них хибна. Це зрозуміло. Верхівка Київської Русі ставила амбітні завдання з розвитку державності та подальшої військової та політичної експансії, тому асоціація юдаїзму з бездержавним станом народу також була негативною. Візантія ж асоціювалась з культурою, величчю держави та імператора, красою та багатством. Крім цього, у «Повісті минулих літ» вказується, що представник Візантії «філософ» виступав дуже довго. Тобто, він справді хотів переконати.

І все ж, «Великий» вибір – це ситуація «величезної свободи, коли дуже багато залежить від випадкових обставин, від ситуації, яка склалась у даний конкретний момент» [6, с. 22]. Дійсно, вибір князя міг би бути іншим. Княгиня Ольга власним прикладом не змогла переконати навіть найближче оточення прийняти Візантійське християнство, Русь та Візантія постійно

конфліктували, а у мусульманських джерелах згадується про перемогу у полеміці представника ісламу та прийняття Володимиром цієї релігії.

Та й М. Павич у «Хазарському словнику» показує різні інтерпретації вибору хазарського кагана в аналогічній ситуації, його варіативність. Вибір релігії відрізняється в залежності від джерел (християнських, ісламських, єврейських). Представники юдаїзму та ісламу програють дебати відповідно до християнських джерел і так далі. Пізні інтерпретації вибору Володимира також трактують його з позиції переможця – грецького християнства.

У «Хазарському словнику» говориться, що тільки за євреями не стоїть держава та військо [4]. Тобто, обираючи юдаїзм Володимир міг би отримати тільки релігію, а не політичні «додатки». Але князь дійсно обрав більше, ніж релігію. Зрештою, він обрав шлях до імперії. І у цьому сенсі християнство Візантії стало найбільш вдалим вибором.

Ситуація київського князя не була унікальною: у таких, або подібних умовах опинялись хазари (каган прийняв юдаїзм), волзькі булгари (які обрали іслам), народи Моравії, Болгарії, Богемії, Польщі, Угорщини, які тривалий час балансували між візантійськими та римськими впливами. Їх дії були подібні до кроків Володимира: запросити адептів кожної з альтернатив представити власну релігію (а потім вступити у словесну полеміку) та відправити посольства, аби побачити реальний стан справ у країнах-претендентах.

Як і будь-який інший вибір, рішення Володимира було складним та базувалось на фрагментарному знанні князівської верхівки про релігії. А отже – вибір князя міг бути й іншим. І вибір Володимира зовсім не означає, що інший вибір неможливий, тому що його вже було зроблено у далекому 988 році. Ситуація «Великого» вибору може виникнути знову.

Але цей вибір неможливо відмінити. Він безумовно вплинув на подальшу історію, при чому так сильно, що ані сам князь, ані адепти релігійних альтернатив не могли навіть уявити собі силу та «вагу» цього вибору та його віддалені наслідки. В. Горський зазначає: «... роль християнства не обмежується функцією простого ретранслятора на вітчизняний ґрунт здобутків світової культури. Адже різниця потенціалів вітчизняного, що здійснював перші кроки на шляху становлення філософської думки, та іноземного, засвоєного, який спирався на майже тисячолітній досвід розвитку філософської культури, могла забезпечити творчий здобуток лише за наявності в києво-руській духовності певних могутніх стимулів, що спонукали б до напруженої інтелектуальної праці з осмислення складного теоретичного матеріалу. У створенні таких стимулів значна роль належить християнству, яке виступає своєрідним каталізатором процесу, що супроводжував засвоєння світових ідейних надбань у культурі Київської Русі [2].

Вибір Візантійської релігійної альтернативи поєднувався із першими кроками побудови імперського політичного простору, конструюванням особливих відносин між суспільством, церквою та владою. Церква грецького обряду сприяла формуванню монархічної влади, консолідації навколо Києва інших князів, здатна була зміцнити ранньофеодальну державу. Митрополити могли бути лише радниками князя у політичних справах. Після поділу церкви (1054) на православну та католицьку Київський митрополит залишився в підпорядкуванні візантійської церкви. Баланс між «двома мечами» – державною та церковною владами – відтворювався протягом століть, виходячи із фундаментальних засад відносин підпорядкування між церквою та державою, визначених вибором Володимира. Митрополиту кафедру завше обіймали ставленики князів (Ярослав Мудрий – Іларіон, Ізяслав Мстиславович – Климент Смолятич, Іван Самойлович – Гедеон Четвертинський та ін.). Ця тенденція надалі продовжується у Московському патріархаті.

Отже, значення вибору князя Володимира – не лише в культурній площині. Будь-яка розвинена релігія сприяла б зростанню культури. Прийняття (трохи раніше, або пізніше) однієї з таких релігій було для Київської Русі, очевидно, цілком неминучим. Важливість вибору Володимира у тому, що за іншої релігії, за іншого вибору князя культура і політика Київської Русі була б іншою. Тобто – це політичний вибір Київського князя. Київська Русь – Україна з іншої вірою мала б інший культурний простір (архітектуру, живопис, музику, та й мову, яка б формувалась іншими впливами). Україна вела б інші війни і взагалі мала б зовсім іншу історію, як і її сусіди, передовсім – Росія. Також очевидно, що хід всесвітньої історії за участю католицької (або мусульманської) України був би іншим.

Оцінити наслідки вибору Володимира для України «до кінця» неможливо. Наскільки відлуння Київського вибору впливало на хід подальшої історії: від відносин з Москвою та Вільнюсом, Варшавою та Мінськом, появи ліній розподілу на Лівий та Правий берег, від політичних та релігійних Уній до політичних та ідеологічних спекуляцій радянського періоду? Відповіді на ці питання слід шукати не лише у минулому. Їх здатна дати сама політична взаємодія сучасності, елементом якої є знову-таки вибір. Але цей вибір (також «Великий») доведеться робити сучасному політичному класу, у тому числі – молодим вченим.

Один історичний «реверс» не можна оминати увагою. Мова йде про вкрай важливе політичне відлуння вибору Київського князя **988** року – подій у Петрограді у **1917** році. Як відзначає Дм. Фурман, «У комплексі факторів, що призвели до революції, певне місце займає і релігійний фактор. Іманентною частиною того клубка протиріч, який утворився в Росії і був розрубаний ударом революції, є протиріччя культурно-релігійні. Не було країни в Європі, в якій релігія і церква були так формально непорушні, як у Росії, і одночасно настільки виключені з реального духовного й суспільного життя. Не було країни в Європі, де духовенство було настільки ізольовано і замкнене і було настільки «непрестижною» професією, що діти священників соромилися професії батьків. Не було країни в Європі, в якій саме в силу «непохитності» релігії («православ'я, самодержавство, народність») дозріли такі потенції масового атеїзму» [6]. Жовтневі події, що призвели до краху Російської імперії, стали справжньою революцією для православної й, водночас, однієї з найбезправніших європейських країн. На думку Дм. Фурмана «Ця революція у «Третньому Римі» підбила невтішний підсумок **929** років панування історичного православ'я» [6].

Усвідомлення ситуації вибору під впливом певних обставин може утворити умови для наступного «Великого вибору», як-от це вже було в історії України: у ситуації вибору релігії князем Володимиром, з вибором союзників Богданом Хмельницьким й Іваном Мазепою, вибором незалежності Михайлом Грушевським й Володимиром Винниченком, вибором моделі пострадянських змін Леонідом Кравчуком й В'ячеславом Чорноволом.

У **986** році перед Володимиром Великим постало складне завдання: співставити релігії та обирати одну з чотирьох альтернатив. Він міг би послідовно їх порівнювати: римське християнство з юдаїзмом, юдаїзм з грецьким християнством, останнє – з ісламом. Але якщо у ситуації вибору ми порівнюємо послідовно три та більше альтернативи, то важко уникнути «парадоксу Кондорсе»: за попарного співставлення кожного претендента з кожним виявиться, що претендентові **1** надано перевагу перед претендентом **2**, останньому – перед претендентом **3**, а тому – перед претендентом **1**. За два роки рішення було знайдено.

Але «київський вибір» було зроблено не методом послідовного порівнювання. Скоріше, князь і верхівка Київської Русі зробили життєвий вибір, враховуючи власні інтереси та певні обставини різної «ваги»: вибір Ольги, бездержавність юдеїв, заборону пити вино у мусульман, красу та велич служби у греків, їх вміння приймати бажаних гостей (описаний як «аудієнція Ліутпранда» блискучий та вражаючий прийом у імператора, що супроводжувався роздачею дарів та виступами акробатів і жонглерів) та ін. Князь зробив вибір: «Вибір може бути більш-менш важким, на нього можуть впливати ті чи інші мотиви і фактори, він міг відбуватися в тій чи іншій формі, але це завжди – вибір» [6]. Цей вибір відкритий для подальших інтерпретацій: «як?», «що?», «чому?» і «навіщо?», але головне у тому, що Володимир *обрав* одну із наявних альтернатив.

IV. Висновок

Отже, що переважало у виборі Володимира – спадок (віра Ольги та деяких представників князівської верхівки), випадок (вільна гра асоціацій київських середньовічних «експертів» з релігійних питань), або раціональний розрахунок щодо посилення влади князя? У цей час київська еліта відчула власну долю, поклик до державотворення. Водночас «вакуум, утворений після падіння Римської імперії, заповнювався тим, що християнський світ усвідомлював себе не тільки як релігійну громаду, а й як єдину політичну спільноту. На Заході, де імперія впала раніше, саме єпископ Римський створив уявлення про новий лад, зіпертий на спільний авторитет латинської церкви і католицького імператора... На Сході, де Римська імперія проіснувала набагато довше, уявлення про подальший порядок, оснований на авторитеті грецької церкви і нового православного імператора, виникло тільки після появи цезарів, або царів, Московії» [1, с. 308].

Володимир знайшов власну відповідь на головний виклик Середньовіччя: реорганізацію християнського світу в нові імперські системи. Як зауважує Н. Дейвіс, у цьому розумінні середньовіччя завершилось у 1493 році, коли остаточно утвердився титул цар, який обрав собі Іван III, великий князь Московський. Вибір Великим князем Київським грецького християнства став фундаментом православної імперії, головною подією середньовіччя на Сході Європи, долею Сходу.

Можна погодитись із тим, що середньовічна історія дійсно завершилась у 1493, або й у 1917 році (остаточне завершення «доби феодалізму»). Але чи завершилась історія, пов'язана із вибором Києва?

Список використаних джерел:

1. Дейвіс Н. Європа: Історія / Н. Дейвіс. – К. : «Основи», 2006. – 1464 с.
2. Історія української культури [Електронний ресурс]. – К., 2001. – Том 1. – Розділ 9. Київська Русь. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>
3. Кондорсе. Про вибори / Кондорсе. – Львів, 2004. – 160 с.
4. Павич М. Хазарский словарь («женская версия») / М. Павич. – К. : «София», 1996. – 240 с.
5. Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русі-України [Електронний ресурс]. – Указ Президента України № 107/2015 від 25 лютого 2015 року // Офіційний сайт Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/19004.html>
6. Фурман Д. Е. Избранное / Д. Е. Фурман. – М. : «Территория будущего», 2011. – 336 с.

** Яковлев Денис Вікторович – доктор політичних наук, професор, декан факультету правової політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія».*

УДК 340.1; 342

Андрій Білас *

ПРИРОДА І СУТНІСТЬ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних характеристик поняття «правоохоронна діяльність», з'ясуванню його сутнісних особливостей. Проаналізовано різноманітні доктринальні підходи стосовно визначення даної категорії, а також значення для сучасної юридичної науки.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, юридична діяльність, правоохоронні функції, правоохоронна система, правоохоронні органи.

Билас А. И. Природа и сущность правоохранительной деятельности.

Статья посвящена исследованию теоретических характеристик понятия «правоохранительная деятельность», определению его сущностных особенностей. Проанализированы разнообразные доктринальные подходы относительно определения данной категории, а также значение для современной юридической науки.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, юридическая деятельность, правоохранительные функции, правоохранительная система, правоохранительные органы.

Bilas A. I. Matter and essential of law-enforcement activity.

The article is devoted to the study of theoretical characteristics of the concept of «law-enforcement activity», to define of its essential features. It was analyzed different doctrinal approaches to the definition of this category, as well as it's value for the modern legal science.

Keywords: law-enforcement activity, legal activity, law-enforcement functions, system of law enforcement, law enforcement organizations.

На сучасному етапі здійснення демократичних політичних, економічних та інших реформ в Україні особливої актуальності набувають проблеми захисту прав і свобод людини і громадянина,